

Насам, моля. Намираме се в Испанската галерия с оберлихт. Трите галерии с оберлихт са предназначени за най-големите платна в колекцията. Погледнете нагоре. Високите сводове и фризовете наподобяват сватбена торта, с гипсови, позлатени орнаменти. Светлината струи през стъкления таван върху паркета с цвят на жито, а стените са боядисани в наситено червено, за да наподобяват оригиналната дамаска. Във всяка галерия с оберлихт има уникални вази, канделабри и дребни украшения от полускъпоценни камъни, изработени в руската мозаечна традиция.

Тук, отляво, виждаме маса с тежка бяла покривка. Трина испански селяни обядват. Човекът в средата е вдигнал каната с вино и ни приканва да прием. Видно е, че се забавляват. Обядът им е лек – чиния със сардини, нар, самун хляб – но това е повече от достатъчно. Цял самун хляб, отгоре на това бял хляб, не като хляба по време на блокадата, който по-скоро е от дървени стружки.

На останалите обитатели на музея се полагат само по три малки парчета хляб всеки ден. Хляб с размер и цвят на речни камъчета. А понякога замръзнали картофи, картофи, изровени от градината в края на града. Преди обсадата директорът Орбели* бе поръчал огромни количества ленено олио, за да пребоядиса стените на музея. Пържим парчета картофи в него. След това, когато картофите и олиото свършват, правим желе от лепилото за рамки и го ядем.

Мъжът отдясно, вдигнал палец към нас, вероятно е художникът, Диего Родригес де Силва и Веласкес**. Картината е от ранния му Севилски период, от жанра „бодегонес“, изобразяващ битови „кръчмарски сцени“.

* Орбели, Йосиф Абгарович (1887 – 1961) – арменски и съветски учен, академик, директор на Ермитажа в Ленинград в периода 1934 – 1951 г. – Бел. пр.

** Испански художник от XVII век от двора на крал Филип IV. – Бел. пр.

Сякаш е била пренесена в някакъв двуизмерен свят, може би в книга, и съществува само на тази страница. Когато обръщат страницата, каквото и да е имало на предишната, изчезва от погледа ѝ.

Марина осъзнава, че стои пред кухненската мивка и държи тенджерата с вода. Но няма никаква представа защо. Дали я мие? Или преди малко я е напълнила? Истинска загадка. Понякога от нея се изисква цялата ѝ съобразителност, за да сглоби света от частите, които са ѝ дали: отворена кутия разтворимо кафе, кора с яйца на плота, слаб мирис на препечена филийка. Закуска. Дали е яла? Не може да си спомни. Е, добре де, как се чувства – гладна или сита? Гладна, решава тя. А там пред нея е чудото на петте бели яйца, положени в картонена кора. Почти може да усети копринената мекота на жълтъците върху езика си. Давай, казва си тя. Яж.

Когато съпругът ѝ Дмитрий влиза в кухнята, понесъл мръсните чинии от закуската, тя пошира още яйца.

– Какво правиш? – пита той.

Тя забелязва чиниите в ръцете му, петното от изсъхнал жълтък в купата, доказателството, че вече е яла може би преди не повече от десетина минути.

– Още съм гладна.

Всъщност гладът е изчезнал, но тя все пак го казва.

Дмитрий оставя чиниите, взема тенджерата от ръцете ѝ и слага и нея върху плота. Сухите му устни докосват врата ѝ отзад, а след това той я извежда от кухнята.

– Сватбата – напомня ѝ той. – Трябва да се обличаме. Елена се обади от хотела си, че пътува насам.

– Тук ли е Елена?

– Пристигна снощи, нали помниш?

Марина няма никакъв спомен да е виждала дъщеря си, а е сигурна, че не може да забрави такова нещо.

– Къде е тя?

– Прекара нощта на летището. Полетът ѝ бе отложен.

– За сватбата ли е дошла?

– Да.

Този уикенд има някаква сватба, но тя не може да си спомни кои са младоженците. Дмитрий казва, че се е срещнала с тях, и не че се съмнява в него, но...

– А кой ще се жени? – пита тя.

– Кати, дъщерята на Андрей. За Купър.

Кати е внучката ѝ. Но кой е Купър? Човек би помислил, че такова име се помни.

– Запознахме се с него на Коледа – казва Дмитрий. – И преди няколко седмици отново го видяхме при Андрей и Норийн. Много е висок. – Очаква от нея някакъв знак, че си спомня, но такъв не следва. – Ти носеше онази синя рокля на цветя, а на вечеря поднесоха съомга – настоява той.

Все още нищо. В очите му просветва отчаяние. Понякога за нея този поглед е единственият знак, че нещо липсва. Започва с роклята. Синя рокля на цветя. Ура – изниква в съзнанието ѝ. Беше я купила в *Джей Си Пени*.

– Има плисирана яка – съобщава тя тържествуващо.

– Кое? – веждите му се смръщват.

– Роклята. И люлякови клонки.

Може да си представи и точния нюанс на плата. Ярък, като яйцата на червеношийка, както в роклята на *Дамата в синьо*.

Томас Гейнзбъро*. *Портрет на херцогиня Бофор*. Опакова тази картина по време на евакуацията. Спомня си как помага да я извадят от позлатената рамка и след това от подрамника, който държи платното опънато.

Каквото и да е онова, което разяжда мозъка ѝ, то унищожава само скорошните спомени, незрелите моменти. Далечното ѝ минало е запазено, дори непокътнато. Неща, случили се в Ленинград преди повече от шейсет години, се явяват отново живи.

* Английски художник (1727 – 1788), един от основоположниците на английската национална школа. – Бел. пр.

В Ермитажа опаковат експонатите в картинната галерия. Минава полунощ, но все още е достатъчно светло, за да виждат, без да включват електричеството. Краят на юни 1941 година е, и тук, далеч на север, слънцето едва докосва хоризонта. *Бели нощи*, така ги наричат. Тя е вкочанена от умора и очите ѝ смъдят от стърготините и ватата. Дрехите ѝ са спарени и дни наред изобщо не е спала. Има прекалено много работа. На всеки осемнайсет или дваисет часа тя се измъква към едно от войнишките походни легла в съседната зала и изпада за кратко в състояние на безсъзнание. Не може да бъде наречено спане. По-скоро като това да изчезнеш за няколко мига. Като спиране на тока. След около час превключвателят мистериозно се завърта отново и подобно на автомат, тя се надига от походното легло и се връща на работа.

Всички врати и прозорци са отворени, но все още е много влажно. Самолетите ръмжат и бучат, но тя вече не трепва, когато прелитат над главата ѝ. В течение на няколко дни и нощи самолетите са се превърнали в част от този странен сън, едновременно осезаем и нереален.

В неделя сутринта Германия нападна без предупреждение. Никой, както изглежда нито дори самият Сталин, не беше очаквал това. Никой, с изключение на директора Орбели, управител на музея. Как по друг начин можеше да се обясни подробния евакуационен план, който се появи почти непосредствено след като по радиото съобщиха за нападението? В този списък всяка картина, всяка скулптура, почти всеки предмет, собственост на музея, бяха номерирани и разпределени по размер. Още поудивително от мазето бяха извадени дървени сандъци и кутии със съответните номера, вече отпечатани върху капациите. Километри опаковъчна хартия, планини от вата и дървени стърготини, цилиндри за картините, всичко това се появи като по предварителна заявка.

Тя и още една от екскурзоводките в музея, Тамара, точно приключват с изваждането на Гейнзбъро от рамката. Не е от любимите ѝ картини. Нарисувана е разглезена жена с напудре-

на коса, вдигната в смехотворно висок кок, украсен с глупава шапка с пера. И все пак, докато Марина се готви да постави платното между промазани листове хартия, тя е поразена от това колко оголена изглежда фигурата без рамката. С дясната си ръка госпожата държи пред гърдите си синия шал като щит. Гледа напред покрай зрителя с неподвижни тъмни очи. Онзи поглед, който Марина винаги бе възприемала като празен, изведнъж започва да ѝ изглежда тъжен и спокоен, сякаш тази жена от управлявалата преди много време висша класа предугажда как съдбата ѝ е на път отново да се промени.

Марина казва на Тамара:

– Изглежда така, сякаш вижда бъдещето.

– Хм? Кой това?

Дмитрий, необяснимо, стои до прозореца в тяхната спалня, държи синя рокля и попипва яката ѝ.

– *Дамата в синьо*. Картината на Гейнзбъро.

– По-добре да привършваме с обличането. Елена ще пристигне всеки момент.

– Къде ще ходим?

– На сватбата на Кати.

– Да, разбира се.

Тя се обръща с гръб към Дмитрий и започва да рови в кутията си с бижута. Сватба, значи трябва да бъде официална. Ще сложи... на майка си онези неща, които висят от ушите. Може да си ги представи доста ясно, но не може да намери думата. Нито може да намери самите тях. Може да попита Дмитрий къде са се дянали, но първо ѝ трябва думата. На майка ѝ... какво? От филигранно злато с малки рубини. Може да си ги представи, но към образа няма прикачена дума, нито на английски, нито на руски.

Знае какво се случва с нея, не е глупачка. Нещо руши паметта ѝ. Зарази се от грип (миналата зима? преди две зими?) и едва не умря. Тя, която винаги се бе гордяла, че никога не боледува, която бе преживяла гладната зима, бе твърде слаба

Минават под Висящите градини и влизат в сградата на Новия Ермитаж, където тя ги събира в полукръг под огромна (колосална) ваза, която заема средата на помещението. Ръбът ѝ се извисява високо над главите им.

– Това е тъй наречената Коливанска ваза. Направена е от зелен яспис и се смята за най-добрия пример за руското ювелирно изкуство. Занаятчиите от Коливан са я създали специално за една зала на горния етаж, но тя е направена от деветнайсет тона зелен яспис и се опасявали, че е прекалено тежка, за да я качват горе. „Май трябва да я оставим на това място“, решили те. Цяла пролет събираше водата от течовете и на всеки няколко дни служителите трябваше да се катерят на стълба и да я изпразват. Обаче възнамеряваме да я превърнем в огромна вана за птички – шегува се тя.

Момчетата я поглеждат важно и кимат, сякаш намират това за разумно решение.

Много са сериозни, дори и най-малките. Отначало Марина се пита дали не им е скучно, но те не се въртят, не си шепнат, нито се щипят скришом по раменете, както правят момчетата. Когато Марина им говори, жадно я слушат и поглъщат всичко с дълбоките си, кръгли очи. В своя млад живот те вече са видели твърде много и заради това са някак мудни и призрачни на вид. Въпреки това никога не са виждали подобни неща. Очите им се разширяват при всяко ново чудо.

Вървят след нея през мрачната зала на Юпитер, претъпкана със стотици вази, изработени от скъпоценни метали и камъни, над които се извисява направената от мрамор и злато статуя на Юпитер. Сякаш се намират под водата, с приглушената светлина, процеждаща се през няколкото здрави стъкла под тавана, отразена в зелените каменни стени.

– Стените са от изкуствен мрамор – информира ги тя, – създаден по специална техника на смесване на мраморен прах и бетон с оцветители. Стените на всяка една от залите са оцветени различно: тук са розови – тя ръкомаха, докато прекосяват Античния двор – а там, в Залата на Дионисий, са коралови. Прекрасна зала. Мисля, че човек изпитва чувството, че е в

утробата на майка си, яркочервена, тъмна и безопасна. Искате ли да разглеждате още?

Момчетата кимат безмълвно, но с готовност.

Капитанът, възрастен мъж с дълго палто с кожена яка, проговаря:

– Много сте любезна, другарко, но не трябва да се преуморявате във вашето положение.

Тя ги уверява, че изобщо не е уморена, и невероятно, но казва истината. Има чувството, че е в състояние да ги разведе из всяка отделна зала в музея, само и само те да я следват. Има толкова много неща, които иска да им покаже. Така че ги повежда нагоре по Главното стълбище към картинната галерия на първия етаж, вдигнала газовата лампа, за да им показва пътя. Стъпките им отекват по паркета. Редица прашни позлатени рамки висят по протежение на голите стени.

– Това е любимата ми част от музея, въпреки че сега може би не е лесно да се разбере защо. Оттук нататък ще трябва да разчитате изцяло на въображението си.

Завежда ги в Залата на Рубенс и се спира през празна рамка. Момчетата изглеждат смаяни. Като си поема дълбоко дъх, тя безмълвно призовава в съзнанието си образа. Постепенно в рамката се оформя картина. Рубенс е изобразил Андромеда, която е спасена от воина Персей. Великолепен крилат кон бавно се очертава върху празната зелена стена. След това – отрязаната глава на горгона и отворената уста на морско чудовище на заден план. Това ще се хареса на момчетата, решава тя.

Започва да им описва картината. Тръгвайки от левия ъгъл, разказва за красивата принцеса, която срамежливо прикрива интимните си части с ръка, свела очи пред влюбения Персей.

– Тя е принцеса и е трябвало да бъде принесена в жертва на морското чудовище. Персей случайно прелитал над морето на крилатия си кон – бил тръгнал да убива злата горгона, чиято глава е набодена на щита му. Главата е още жива и лицето е ужасено. – Тя прави уплашена физиономия. – Така че Персей погледнал надолу, видял красивата Андромеда, прикована на

скалата, и моментално се влюбил в нея. Полетял надолу и я спасил, като убил морското чудовище. Тук в долния край на картината се вижда мъртвото чудовище. То е зелено и много грозно, с изпъкнали очи.

Докато говори, вижда, че едно от момчетата изглежда особено запленено, а по бузите му се е разляла руменина. Това я окуражава. Исква от тях да си представят ангела, който поставя венец на главата на героя, малките херувими, които се включват в сцената. Покриват с дрехи скромната млада жена и държат юздите на Пегас, крилатия кон.

– Този малък херувим изглежда уплашен, че може да го прегазят. Пегас е толкова пъргав кон. Козината му е лъскава и потръпва, копитата му се вдигат от земята. Има огромни бели крила и те са готови за полет. Във всеки миг ще се издигне в небето. Може да се усети. Всъщност всичко в картината се движи. Имате усещането, че ако се извърнете, а после отново я погледнете, картината ще бъде различна.

Продължава напред, но докато се отдалечава, вижда, че едно от малките момчета е изостанало. То върти напред-назад глава, сякаш може да зърне нещо, ако е достатъчно бързо.

Тя прескача няколко рамки и вдига лампата.

– На това място виси картината *Бакхус*. Някой знае ли кой е той?

Едно от момчетата изказва предположение, че става дума за римския бог на виното.

– Да, точно така. Така че това е картина за пиенето. Бакхус е вдигнал огромен златен бокал и една от неговите вакханки го пълни. Вакханките са неговите придружителки. А точно под бокала е застанал млад купидон, който улавя с уста разлятото вино, а на това място друг уринира. – Вижда как едно от момчетата потиска кикота си. – А тук е Пан, който излива в отворената си уста река от вино. Всички са много пияни. Вижте, дори леопардът е пиян. – Тя се поправя. – На картината има леопард, точно под крака на Бакхус, и той дъвче лозата като пияно котенце. Обикновено изобразяват Бакхус като строен и

красив младеж, но Рубенс го е нарисувал дебел. Представете си много дебел, гол мъж с плът, надиплена около огромния му корем. Рубенс е създал тази картина в края на живота си, когато е толкова болен от подагра, че едва е можел да държи четката.

Момчетата се споглеждат.

– Извинете, другарко, какво е подагра?

Разбира се, момчетата никога не са чували за такова нещо.

– Това е болестта на упадъчната буржоазия, причинена от злоупотреба с храна и вино. Екатерина Велика също е имала подагра. От нея крайниците болезнено отичат. Ето че и Рубенс е нарисувал Бакхус с подагра. Седнал е на винена бъчва, тъй като пръстите на краката му са прекалено подути, за да стои прав.

Едно от момчета вдига ръка и пита:

– Неговата другарка също ли е гола?

– Не – отговаря Марина, като запазва спокойното си изражение – само едната ѝ гърда е оголена, но това е уместен въпрос, тъй като жените на Рубенс често пъти са голи. Той бил безспорен майстор и рисувал кожата така, че тя изглеждала истинска, затова е бил прочут с голите си тела.

– Красиви ли са? – пита друго момче.

– Мисля, че са доста красиви.

Докато върви надолу покрай стената, тя посочва Венера и Сибила и момчетата напрегнато се взират, сякаш призовават голите жени да се появят.

В следващата зала тя спира пред друга празна рамка.

– О, а тази много я обичам. Нарича се *Свети Лука рисува Девата*. В музея има много картини на Мадоната, но тази е особено интересна, тъй като има не толкова общо с нея, колкото с художника и със самото изкуство.

Хората, които направили поръчката на Ван дер Вейден*, искали официална картина за тяхната гилдия, което е нещо като

* Рогир ван дер Вейден (1399 – 1464) – смятан за един от тримата велики фламандски художници, наред с Ван Ейк и Робер Кампен. Съхранените му творби представляват предимно религиозни триптихи, олтарни картини и портрети.
– Бел. пр.

съюз. Казали му: „Нарисувай ни картина с Мадоната“. Така че тук, отляво, с дете в ръцете си е Дева Мария.

Марина описва жена, облечена с тъмна, по-скоро семпла рокля, доста подобна по цвят на тъмния фон отзад.

– Обаче художникът не искал да нарисува просто още една Мадона, тъй като сюжетът бил толкова банален, така че нарисувал сам себе си в картината, предрешен като свети Лука, светеца покровител на художниците. Светец покровител – добавя тя – е умрял човек, на когото вярващите се молят за помощ. – С дланта си скицира мястото отдясно, което заема фигурата. – Той е на това място и държи малко платно и четка. Но Ван дер Вейден не само изобразява себе си в картината, но също така се облича цял в яркочервени одежди. Така че погледът ни пада първо върху него, а не върху Мария.

А после погледът ни се прехвърлят тук, в средата на картината. Виждате ли тези две по-малки фигурки на заден план? – Тя се спира, като осъзнава, че сочи празен квадрат, обаче момчетата и техните учители са изцяло съсредоточени към мястото, което им е показала. – Фигурите са две, на мъж и на жена. Стоят отвън, извън ателието, където художникът рисува модела си, и не гледат към зрителя, а към пейзажа пред себе си. Стоят между две тъмни колони, пред които се простира изпълнен със светлина пейзаж. Проследяваме техния поглед и стигаме до спокойна река. Тя лъкатуши през красив, средновековен град и после се насочва към нежния, бляскав хоризонт.

Обхваната от благоговение пред това видение, за миг спира да говори. Всички мълчаливо се взират в стената.

– И така – продължава тя, – художникът всъщност ни казва, че картината в действителност не е за Мадоната. Истинското чудо е самата картина, която ни възвисява и ни отвежда в този магичен свят.

След това отново тръгва, връща се назад през залите.

– Искам да ви покажа и още едно чудесно нещо – обещава тя.